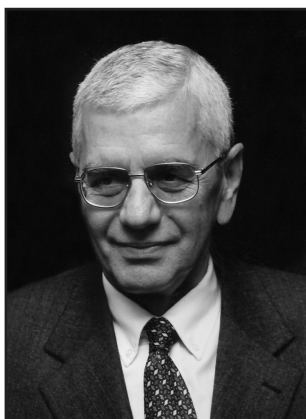

Megemlékezés

Egy hónappal 71. születésnapja előtt, 2007. január 20-án elhunyt Méhes Károly akadémikus, az MTA Orvosi Tudományok Osztályának, illetve az MTA Pécsi Akadémiai Bizottságának korábbi elnöke, a Pécsi Orvostudományi Egyetem Orvosi Genetikai és Gyermekfejlődéstani Intézetének emeritus professzora. A halál családi körben, váratlanul, egyik pillanatról a másikra érte. Csendben, azzal a méltóságteljes eleganciával távozott, ahogy élt.

Méhes Károlyt rendkívüli egyénisége olyan életpályán vezette végig, amely tele volt nem szokványos állomásokkal, teljesítményekkel. Kivételes adottságai már egyetemi hallgató korában országosan ismertté tették: a Pécsi Orvostudományi Egyetemen folytatott tanulmányok, diákköri konferenciákon való részvétel mellett első osztályú vívóként az akkori legjobbakkal versenyzett. 1960-ban szerzett diplomát *summa cum laude* minősítéssel. Pályakezdő éveiben kiváló iskolákban tanult. A Romhányi György vezette Patológiai Intézetben szerezte első szakképesítését. Ezek az évek döntő hatással voltak egész pályafutására: Jobst Kázmér közvetlen munkatársaként, a kromatinszerkezetet tanulmányozva itt került először kapcsolatba a genetikával

MÉHES KÁROLY
1936–2007

a szex kromatin vizsgálata révén. Így amikor 1963-ban a Kerpel-Fronius Ödön vezette Pécsi Gyermekklinikára került, meglehetősen világosan kirajzolódott előtte, hogy mélyebb bűvarkodásra az akkor meglehetősen új tudományt, a klinikai genetikát válassza. Jól illeszkedett ebbe a gyermekgyógyászati szakvizsga megszerzése utáni egyéves tanulmányút Svájcban. 1968-ban, a Gerhard Stalder vezette Bázeli Egyetemi Gyermekklinika citogenetikai laboratóriumában, Erika

Bühler mellett megtanulta a kromoszómavizsgálatot, hogy aztán hazatérve, 1969-ben megteremtse Pécsen a klinikai citogenetika és genetikai tanácsadás alapjait, s hazánkban az elsők közt újtára indítsa a humángenetikai kutatást.

A nagyon ígéretesen induló egyetemi karriert 36 éves korában – az akkori egyetemi vezetők értetlenségétől kísértén – a Győri Megyei Kórház gyermekgyógyász főorvosságára váltotta. A rá mindig jellemző határozottsággal és gyorsan, egy-két nap alatt jutott erre az elhatározásra, s döntését soha nem bánta meg. A Győrben töltött tizennégy évet egyik legkedvesebb emlékeként őrizte. Az élete derekát épp elérő fiatal gyermekgyógyász – önálló vezetővé válva – imponáló határozottsággal és biztos kézzel hozott létre egy olyan kórhá-

zi osztályt, amit abban az időben a miniszterek büszkén mutogattak protokollvendégeknek, a szakma, a tudósvilág pedig ámulva nézte, hogy a megyei kórházban tudományos minősítések születnek, s a vidéki főorvos MTA doktori disszertációt ír. Majd újabb értetlenséget váltott ki azzal, hogy mindenféle csábításnak ellenállva nem kívánt Budapesten egyetemi professzor lenni. Erre végül is Pécssett került sor, 1987-ben, amikor átvette az *alma mater* gyermekklinikájának igazgatását. Tízéves klinikaigazgatói ténykedése alatt a klinika az egyetem egyik legeredményesebb tudományos és oktató műhelye volt. Abban az időben úgy tudott a hazai pediátria első számú szaktekinvélye lenni, hogy nem vállalt országos pozíciókat – amit megint csak kevesen értettek meg. Egyetlen országos vezetői megbízatása, amit megtiszteltetésként fogadott és vállalt, az Akadémiához kötődik: a 90-es évek második felében az MTA Orvosi Tudományok Osztálya elnöke volt. Nem volt szokványos az a mélyreható szakmai elemzésen nyugvó, s mindenféle egyéni érdeken és szakmai hívságon felülemelkedő kezdeményezése sem, ami arra irányult, hogy a saját tudományos érdeklődésének teret adó klinikai genetika váljon külön az általa vezetett gyermekklinikától, s kerüljön önálló intézeti keretek közé. Méhes Károly ezzel hazánkban új iskolát nyitott, s e sorok írójának különös szerencséje, hogy ennek az iskolának a ki-munkálásában szerephez jutott. Meglepetést keltő volt Méhes professzor nyugdíjba vonulása is: 61 éves korában kérte felmentését a gyermekklinika igazgatói feladatai alól. Akkor, amikor egyetemén, országosan, nemzetközileg osztatlan elismerés övezte, lemondott a vezetői előnyökről, hogy tudományos, nevelői tevékenységét más keretek közé helyezze. A körülmények józan értékelésével hozott,

kiérlelt döntése példa nélküli, még akkor is, ha tudjuk: ebben nem kis szerepet játszott egészségi állapotában megjelenő fenyegetettség, ami végül is korai elhunytához vezetett.

Méhes professzor tudományos munkásságának nemzetközileg is általános elismerést kiváltó eredményei sem a megszokott módon születtek. Kutatásaihoz nem igényelt drága műszereket, speciális feltételeket, hanem fordítva: az adott szerény körülményekhez igazította terveit, melyeket a legegyszerűbb eszközöket alkalmazva rendkívül célratorően és hatékonyan meg is valósított. Eredeti ötletei is mindig a realitás talaján fogantak, tervei soha nem nélkülözték a megvalósíthatóságot. De kutatómunkájának szokványostól eltérő jellegét leginkább talán az jelzi, hogy nemzetközi hírű kutatóként, professzorként is saját maga végezte a vizsgálatokat, megfigyeléseket. Vagy ha nem saját kezűleg, akkor a kutatásba úgy vonta be tanítványait, hogy a kutatás gyümölcseiből azok legalább olyan mértékben részesültek, mint ő maga.

Az előbb említett sajátságok kutatásának mindkét fő területén pontosan megfigyelhetők. Azt a jelenséget, hogy a kromoszómák centromérái nem egy időben válnak szét, első bázeli tartózkodása során észlelte a rutin klinikai kromoszómavizsgálat céljából készített preparátumokon. Néhányad magával a világon aztán évtizedeken keresztül folytatott eredeti megfigyeléseket, és közölt eredményeket arról, hogy a szétválás bizonyos szekenciális rendet követ, s a szokványostól eltérő, korai centroméra-szétválásnak szerepe lehet bizonyos veleszületett kromoszómahibák létrejöttében. A rutin klinikai kromoszómavizsgálati technikával készített preparátumokon, egyszerű fénymikroszkópban tett megfigyelései jelentős nemzetközi elismerést váltottak ki.

Győri évei alatt egy elsősorban rutin gyermekgyógyászati ellátásra hivatott kórházi osztályon, ahol a tudományos kutatómunkára lényegesen szerényebb körülmények adódtak, Méhes professzor igen hamar megteremtette a klinikai kromoszómavizsgálat feltételeit, így folytatni tudta a korai centromérasztésválás kutatását. De itt bontakozott ki tudományos tevékenységének másik fő iránya, a veleszületett informatív morfogenetikai variánsok kutatása is. Ehhez még kevésbé volt szükség bonyolult műszerekre, drága vegyszerekre, annál inkább eredeti ötletekre. Jól megtervezett protokollok szerint rendkívül imponáló eredményességgel adatokat gyűjtött az olyan kis testi variánsok, ún. *minor* anomáliák előfordulásáról, melyek esetleg nem szakemberek számára észre sem vehetők. A gyermekek egyszerű orvosi vizsgálata során tett pontos megfigyeléseit kristálytiszta éleslátással elemezve, s józan mértéktartással értékelve Méhes Károly fontos következtetésekre jutott rejtett belszervi hibák, esetleg később jelentkező súlyosabb szövődmények kockázatának jellemzésére. Megfigyeléseit magyar és angol nyelven kiadott – ahogy ő emlegette – „könyvecskében” foglalta össze, amellyel a témával foglalkozó világnagyságok közé került.

A 90-es években fokozódó érdeklődéssel fordult a rosszindulatú daganatok kialakulásának veleszületett hajlama felé. Második, több hónapos bázeli, majd egy egy hónapos tübingeni tartózkodása során mind a kromoszómák centroméraiának sztésválását, mind az informatív morfogenetikai variánsok előfordulását tumoros gyermekeken és családtagjain tanulmányozta. A legutóbbi időkben, haláláig folytatott klinikai kutatómunkájában is főként ezzel foglalkozott, pályázati *grant*-jei erre a kérdéskörre irányul-

tak. Vizsgálatai során több olyan eredeti megállapítást tett, amelyek alapján feltételezhető, hogy a genetikai instabilitási jelként is felfogható korai centromérasztésválás, illetve bizonyos minor anomáliák jelenléte fokozott hajlamot jelezhet daganatok kialakulására.

Méhes professzor, az eredeti tudományos eredményeket produkáló kutató kiváló klinikus és oktató volt. Orvosi és oktatói ténykedését az új iránti fogékonyság és a régi értékekhez való ragaszkodás finom egyensúlya jellemezte. Gyermekgyógyász főorvosként és professzorként úgy alkalmazta a legújabb tudományos ismereteket, hogy közben megőrizte a pediátria tradicionális eszköztárát, gyermekközpontú melegségét. Úgy volt hosszú éveken keresztül a medikusok kedvenc professzora, hogy az oktatás fő hangsúlyát nem a csillogó multimédiás eszközök alkalmazására, az izgalmas új eredmények ismertetésére helyezte, hanem a szakma alapszinten is alkalmazandó összefüggéseinek közvetlen gyakorlati elsajátítására, amit szigorú, de mindig méltányos vizsgáin is megkövetelt. Tudományos, orvosi, oktatói tevékenységének zsenialitása egyszerűségében rejlett, ami csak látszólag paradoxon, mert az egyszerűt meglátni és láttatni csak kivételes felkészültség és intellektuális teljesítmény révén lehet. A klasszikus értelemben vett nagy formátumú egyetemi professzor volt, lebilincselő előadói készséggel, közvetlen gyakorlatra irányuló szemléletmóddal, munkatársainak biztos hátteret nyújtó állandó jelenléttel. Munkásságának hatását jól jelzi számtalan kitüntetés, magyar, német, osztrák akadémiai tagsága.

Méhes Károly eredményeit hallatlan eleganciával, könnyedséggel érte el. Személyiségének talán ez a leginkább meghatározó vonása: mindennapjaiban úgy volt csaknem

arisztokratikusan elegáns, hogy közben legendás szerénységével környezetében egyként viselkedett az egyenlők közt. Munkatársai bármikor számíthattak segítségére, a hozzá fordulókból önzetlenül kihozta a maximumot. Osztatlan tisztelet és szeretet kísérte, amihez nagyban hozzájárult könnyed humorra, anekdotázásra, jóízű mesélésre mindig kész, de soha nem előrenyomuló viselkedése. Elkerülte az értelmetlen konfrontációkat. Ebben segítségére volt kivételes intelligenciája: minden helyzetben igyekezett megtalálni a békés, mindenki számára legjobb megoldást. A mai világban sokak szemében eredményesebbnek tűnő kemény harcmódor helyett megmaradt vívónak: finom pengevezetéssel, s nem ökölcsapásokkal intézte a legbonyolultabb ügyeket is, felülemelkedve minden kisszerű szemponton. Sikeresége, elismertsége őt igazolja.

Méhes Károly életútjáról nem lehet úgy beszélni, hogy ne kerüljön említésre családja: felesége, Hédi és sikeres fiai, Károly, Gábor és Márton. Az a mindennapos biztonságot és szeretetet nyújtó háttér, amit maga körül teremtett, ami egész életét meghatározta, s ami számára mindenek előttvaló volt.

Nekünk, akiknek megadatott, hogy mellette lehettünk, korai távozására csak az lehet vigasz, hogy életünk egy szakaszát vele együtt élhettük. De ez egyben feladatot is ró ránk: azt az értékelvű szellemiséget, amit ő képviselt, nem csak emlékként kell őriznünk. Méhes Károly egyszerűségében zseniális, szilárd morális alapon álló életútját, elegáns, szerény, mindig segítőkész egyéniségét példaként magunk és napjaink haszonelvű világa elé kell állítani!

Kosztolányi György
az MTA levelező tagja
klinikai genetikus

